

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו נ ו ת ל ע ר ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ן ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושש

26

קדושים (תשכ"ז)

פרק י"ט
פסוקים י"א-י"ז

הערה: לפסוקים אלה עיין גם גליונות קדושים תשי"ד, תשמ"ו, תשכ"ג.
א. י"א לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו.

1. ר' בפתלי הירץ ויזל: באור.

ויקרא ה' כ"א: ל' הכחשה שאומר להיפר מזברי חברה: זה טוען: "יש לי בידך פקדון" וזה אומר: "אין לך בידי כלום". ואין כן שקר, שאינו מכחישו אלא מבטיח דבר לחברו ואינו מקיימו בקרא משקר, או מגיד דבר היפך האמת, ויש הבדל בין הכחשה להכחשה: פעמים עושה את חברו בדאי, כמו שאמרנו, ופעמים מכחש ואומר: אמת דברת ואעפ"כ הדין עמי...
וכל שהן ממין הראשון אחריו בי"ת (כחש ב...) וממין השני אחריו למ"ד. (כחש ב...)

אא הבא הוכחות מפסוקי תורה נביאים וכתובים לצדקת הבחנתו!

ב. י"א לא תגנבו ולא תכחשו...

ספרא: לא תגנבו על מנת דמיקם (= לצער), לא תגנבו על מנת לשלם תשלומי כפל, ולא על מנת לשלם תשלומי ד' וה'.

בן בג בג אומר: לא תגנב את שלך מאחרי הגנב, שלא תראה גונב. (נוסח אחר): "לא תטול את שלך מבית אחרים, שמא תראה גנב".

ר' שמשון משאנץ ד"ה למיקם: להקניטו ולצערו שלא יהיה רגיל להניח הפצים במקום שאינו משתמר.

א 1. הסבר, מה פרש שלא יגנב על מנת לצער, הרי כל גנב מצער את מי שגנב ממנו, ומה רבותא משמיענו?

2. הסבר - מה כוונת "הגונב על מנת לשלם תשלומי כפל"?

אא 3. מהו הרמז הלשוני שעליו בנויים דברי בן בג בג?

ג. י"ג לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר

רש"י ד"ה לא תלין: לשון נקיבת מוסב על הפעולר.

ר' אליהו מזרחי: לא מצאנו המלה הזאת בשום מקום יוצאת; (בג' כ"ה) "וילן שם" (יהושע ג') "וילינו שם"; (בר' י"ט) "כי ברחוב גליון", אלא בפסוק (איוב כ"ד) "ערום ילין מבל לברוש".

1. מה קשה לרש"י בפסוקו?

א 2. מה הצריכו לרש"י לפרש כפי שפרש (מלבד טעמו של הרא"ם).

3. י"א כי אין איוב כ"ד יוצא מן הכלל שקבע הרא"ם. כיצד?

4. האיו שני הפסוקים הבאים יוצאים מן הכלל שקבעו הרא"ם?

דב' כ"א כ"ג: "לא תלין נבלתו על העץ"

שמאל ב' ט"ז ח': "ואביך איש מלחמה ולא ילין את העם".

ד. י"ז הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא

ר' שלמה פפנדייט: "ריעות שלמה חו"ב ב' יריעה י"א ערך נכח"

ומגזרת "נכח" הושאל גם כן להוראת "התוכחה" והוא מורה על ענינים הרבה, לפעמים יורה על הנכחיות כפשוטו, שיועמד דבר נוכח דבר ושיהיה להם עסק זה עם זה... ויש "תוכחה" המורה על תוכחת דברים הנקרא ונוכח, דהיינו שיותר האדם דברי חברו ומעכב אותו להתפשט בדעתו ע"י מה שמעמיד נכחן הענין הסותר (וידו-שפרון) כמו (בר' ל"א) "ויוכיחו בין שבינו", כלומר: כאשר בסדר כל אחד טענותיו לפניו, יעמידו הם נכחו האופן הסותר לטענותיו ועי"ז יתברר הדין עם מי, כי אותו שלא ימצא למענתו סותר - הוא הצדיק.

ויורה שם "תוכחה" על תוכחת מוסר שהוא גם כן העמדת גנות הפעולה נוכח הפועל, והתברר לו בדברים שהוא על דרך לא טוב. וכן "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא", ר"ל שתגיז לו מוסר "ולא תשא עליו חטא" - שלא תסבול שיהיה עליו חטא ומכשול עוז. ומאמר "ולא תשא" הוא אם כן סינון המאמר הקודם ופירושו.

אך יהיה ענין "ולא תשא" - אזהרה מן החולדה הגמשת מן העדר התוכחה, כלומר שלא תהיה בעצמך נושא חטא, כשתמנע מלהוכיחו כמו (שמ' ל' כ"א) "ורחצו ידיהם... ולא ימוחו" - הא אם לא ירחצו - ימותו...

ומה נעים סגנון זה המאמר ומה נכבד ענינו שהעירחנו התורה עליו ברמז, בשנותה את טעמה לומר "הוכח תוכיח את עמיתך", שמלה "את" כוונה על עצם המתוכח, שהמובן מזה הוא שיהיה המתוכח מוצג לבכח דברי המוכיח, ולא אמר "הוכח תוכיח לעמיתך", שהיה הנרצה, שיהיו דברי המוכיח מוצגים לבוכח המתוכח, אע"פ שהיה ראוי יותר לומר בזה הסגנון, כפי המתחייב וענין שם תוכחה, שכונתו - העמדת המוכיח את דבריו בוכח המקבל, לא - העמדת המקבל בוכח דבריו. וכמו שאמר (משלי ט') "ומוכיח לרשע מומיו", (שם): "הוכח לחכם ויאהבו"... והדומה לאלה, שכלם עם למ"ד, כמשפט.

והיה כאן גם כן יותר צורך לומר "תוכיח לעמיתך"; אבל תורתנו הקדושה שהיא אוצר המוסר העמידתנו על ענין מוסרי בעלם:

מלבד אותו המכוון במאמר ע"פ כונה ראשונה והנגלה במאמר. שהוא שנוכחיה את זולתנו ובשחל שיבטח על ידנו מן הדרך המגונה - הוא הנגלה במאמר - והבעלם בו הוא הנרמז במלה "את" והוא: את בזמן שמוכיח את זולתנו הנהיה ונתנו התורה שלא יבוא עליו בדרך החלטה, כאלו כבר ברר לו שחטא חברו. על שיאמר: "מדוע ככה עשית", הלא הוא פעל רע ומגונה? כל בזה האופן הוא מבייש את חברו, במה שהוא רואה שחברו המוכיח יודע בגנותו. והנה יוצא שכר המוכיח בהפסדו שמלביץ פני המתוכח.

ולא עוד אלא שאפילו את המבוקש לא ישיג המוכיח, כי ע"י שמתבייש המתוכח הוא נכנס בתכונת הירגז ורגרע לו להתעורר גם הוא בזעף בגד פוכירו לנקום נקמת בשתו ולומר לוי "סול קורה מביד עיניך" ולא זו הדרך מוציאה אותו מידי עוונה.

ולפיכך למדתנו התורה תהגלה בתוכחה, שלא יתבייש המתוכח. וירמוכיה ישיג מבוקשו, והוא: יבוא עליו מתוך מחון מסופק בדבני וישאל אותו תלילה, אם אמת שוכנס בפעל פלוני, בזולת החלטה אם הוא פעל מגונה אם לאו. וישאל אותו איך ראה ועל איזה אופן נכנס בענין פלוני ויעקב עמו מענין לענין בוכחה שכלי ע"י שתגור למתוכח גבות הענין מאליו גבולת הגדה המוכיח, והתורה אשר תשא בהודאה עצמו; ואם יעשה כן הנה הוא משיג מבוקשו בלי ספק, כי ע"י שוא אליו המתוכח וכמסופק, הנה הוא משאיר לחברו החכם ומו כול להתישב בדבור. ואין תביישו נכנסת אליו גפתע עד יהיה נח להתקצף ולהתקטף לשכנגדו.

וזו הנרמז במלה "את" שיאמר "תוכיח את" (צ"ל יעזע שפלוני) והענין שיהיה הוא מועמד לתוכחתו ולא שתהיה תוכחתו מועמדת לו, כפי המוכיח הוא יתה המדבר והמספר ואתה תהיה המקבל.

"ולא תשא עליה חטא" - שאם תוכיחנו באופן כגון זה, שיש לא תשא גשביל תוכחתך חטא מי שמלביץ פני חברו, אחר שתהיה מתין בדבריו ורא נקמת בושנו. ומלת "עליך" שב אל פעל התוכחה.

וכן ירמז עוד ביה עצה טובה למוכיח, שאם תוכיחו את חברו בזה האופן, שוב לא תצטרך לפחד, שיהיה גם הוא פועל אחרת במרמז, ויאמס שגם אתה בעל חטא... או יהיה ענין "ולא תשא" קרי ביה "ולא תשיג" והכי כפי שהנ"ל חזק ולא השוא עליו חטא ע"י תוכחתך, שחטאנו לו במבורר שחטא. אבל תוכחתנו על אופן שאנו עושה לך, שתתגלה כמסופק אם הוא בעל חטא אם לאו.

1. אמרה את שלשת המקומות הסמיכות הללו.
  2. מה ההבדל בין "הוכח ל" חברי "הוכח את"?
  3. א. שלש תוצאות שונות יתחבטו ודבריו לפעל "הוכח", הדגם כל אחת מהן ע"י פסוק מן המקרא.
  4. אונעת פרושים שונים ויתנים בדבריו לסיף פסוקו "ולא תשא עליו חטא", מה ההבדל ביניהם?
  5. יהיה לפרושים את הפרושים שהנכנס בגליון קדושים תשכ"ג (שאלה ד) המכונים פרושים עם אחד הפרושים שם?
- ע' בעליון ההוכחה!
6. א. כיצד מתפרש הפעל "ושא" בפרוש הראשון המובא בדבריו? המתאים פרושו זה לפסוק (בר' ד') גדול עניו מישוא?
  7. א. איזה מן הפרושים הנ"ל יכול להסתמך על תהלים ט"ו "וחרפה לא נשא על קרוביו"?

השאלות בטעמי מקרא לפרשה זו יובאו בפרשה אמר

גליון אמר

ומחשבותיה, והשיבם הנביא: "הנה הענני שאמרתם הוא שוא ודבר כזב, שאתם ביום צומכם "תמצאו חפץ" - ר"ל כל הדברים שאתם חפצים ומתאוים אז ימצאו אצלכם; ובתוך, שכל עצביכם, שהם הדברים המעציבים ומכאיבים את הנפש תרחיקו אותם מאצלכם, וזהו "וכל עצביכם תנגושו". הנה אם כן הענני הנפשי אינו כן. אמנם הצום אמת הוא עצמתם, אבל "לריב ולמצה תצומו".

הנה התבאר ש"ענני" הוא שם כולל לכל דבר מצער את הנפש. ומפני זה צוה ית' תענו את נפשותיכם בתשובה ובחרטה ובעזיבת מעשיכם הרעים ובטול המחשבות הרעות, כי כל זה בכלל ב"ענני נפש" ובה תקריבו אשה לה', כי יעשה קרבן מחלבם ודםם באותו ענני, כאלו אמר והקרבתם עצמכם אשה לה'...

- (1) באלו דרכים מוכיח הראב"ע ש"ענני נפש" הוא צום. הסבר ביחוד: מה היא ההוכחה מישעיה נ"ה ב'?
- (2) הסבר את המלים המסומנות בקו.
- x (3) כיצד מנסה הרמב"ן לסתור את דברי ראב"ע בעזרת פסוקי ישע' נ"ח?
- xx (4) מהו הקשי בסדר המלים בכתוב שמישבו הרמב"ן בדבריו האחרונים? ("ומפני זה צוה ית' תענו את נפשותיכם"... עד הסוף).

העורך: מיכאל פרלמן

שאלות בטעמי המקרא

פרשת קדשים

א) ויקרא כ"ט ל"ה לא-תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמסורה

רש"י ד"ה לא-תעשו עול המשפט: אם לדין הרי כבר גאמר לא תעשו עול במשפט ומהו משפט השנוי כאן? היא המדה המשקל והמסורה. סלמד שהמודד נקרא דיין, שאם שקר במדה, הרי הוא כמקלקל את הדין וקרובי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין המטמא את הארץ ומחלל את השם ומטלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם.

ד"ה במדה: זו מדת הארץ.

ד"ה במשקל: כמשמרו

ד"ה ובמסורה: היא מדת הלח

רשב"ם ד"ה במדה: במדת קרקע

ד"ה ובמסורה: מדת הלח, כמו שאמרו רמ"ם במסורה תשתה

- (1) בצלע ב' באה רשימה של שלושה דברים, אשר אינה מתחלקת - כמקובל - בסדר 1:2, אלא 2:1. הסבר את החלוקה הזאת בעקבות הפרשנים הנ"ל.
- (2) מה יש ללמוד מדברי רש"י הראשונים על הערכתו (שהיא כמובן מבוססת על דעת חז"ל) את קיום המצוות בין אדם לחברו?
- (3) רשב"ם - איזה מקור הוא בא לצטט?

ב) י"ט ל"ו מאזני צדק אבני-צדק איפת צדק והיין צדק יהיה לכם אבי ה' אלקיכם אשר-הוצאתי אתכם מארץ מצרים

רש"י ד"ה אשר-הוצאתי אתכם: על סנת כן.

- (1) בפסוק באות ארבע לשונות "צדק", איך הם מתחלקים על פי הטעמים?
- (2) בביטויים "אבני צדק, איפת צדק; היין צדק" מסומנת התיבה "צדק" בטעם מפסיק. מה יש להסיק מכאן על צירוף הטעמים: דרגא מונח רביע בתחילת הפסוק? (ראה "דפים ללימוד טעמי המקרא", כרך ג' עמ' 208).
- (3) לאילו ביטויים מתייחס "יהיה לכם"?
- (4) מדוע הוטעמו המלים "מאזני" ו"איפת" מלעיל?
- (5) ראה שאלה א 2 וצורף לכאן.